

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Secunda secundae Summa Theologiae

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

3 vtrum vtraque earum sit pars temperantiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72772](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72772)

sunt circa idem. Videtur enim hoc esse falsum, quoniam vtraque est circa punitiones, sed securitas inflexibiliter, clementia flexibiliter. Male ergo dicitur, quod non sunt circa idem.

¶ Ad hoc dicitur, quod licet securitas, & clementia sint circa idem remota, non tamen sicut circa idem proxime quoniam clementia directe est circa

diminutionem poenarum, ita quod proprius eius actus est diminutio, & propria materia est poena ut diminuenda: severitas vero directe est circa ipsam inflexionem integre poene, ita quod proprius eius actus est infringere integram poenam, & propria illius materia est poena ut integre infringenda: quod author in litera significavit per inflexionem poene absque additione. Et sic patet, quod vera redita est ratio, quare non sunt opposita, quia non sunt circa idem.

Sed re- sponso hanc nihil valet: quoniam isto modo exponendo, nunquam virtus, & vitium essent circa idem, quoniam actus virtutis semper est aliud ab actu vitii.

RESPOND. dicendum quod ratio virtutis moralis consistit in hoc, quod appetitus rationi subdatur, ut patet per Philosophum in 1. Ethic. Hoc autem servatur tam in clementia, quam in mansuetudine. Nam clementia in diminuendo poenas aspicit ad rationem, ut Seneca dicit in secundo de clementia.

Similiter etiam mansuetudo secundum rationem rectam moderatur iras, ut dicitur in 4. Ethic. Unde manifestum est, quod tam clementia quam mansuetudo est virtus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod mansuetudo non directe opponitur severitati. Nam mansuetudo est circa iras, severitas autem attenditur circa exteriorem inflexionem poenarum: unde secundum hoc videretur magis opponi clementiam, que etiam circa exteriorem punitionem consideratur, ut dictum est: non tamen opponitur, eo quod vtrunq; est secundum rationem rectam. Nam severitas inflexibilis est circa inflexionem poenarum, quia hoc recta ratio requirit. Clementia autem diminutiva est poenarum etiam secundum rationem rectam, quando scilicet oportet, & in quibus oportet: & ideo non sunt opposita, quia non sunt circa idem.

AD II. dicendum, quod secundum philosophum in 4. Ethic. habitus qui medium tenet in ira, est innominatus. Et ideo virtus nominatur a diminutione ira, que significatur nomine mansuetudinis, eo quod virtus propinquior est diminutioni, quam superabundantia propter hoc, quod naturalius est homini appetere vindictam iniuriarum illatarum, quam ab hoc deficere, quia vix alicui nimis parva videntur iniurie sibi illata, ut dicit Salustius. Clementia autem est diminutiva poenarum, non qui dem in respectu ad id, quod est secundum rationem rectam, sed in respectu ad id quod est secundum legem communem, quam respicit iustitia legalis. Sed propter aliqua particularia considerata, clementia diminuit poenas, quasi decernens hominem non esse magis puniendum. Unde dicit Seneca in 2. de Clementia. Clementia hoc primum prestat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiat: venia vero, debita poene remissio est. Ex quo patet quod clementia comparatur ad severitatem, sicut episcopia ad iustitiam legalem, cuius pars est severitas quantum ad inflexionem poenarum secundum legem: differt tamen clementia ab episcopia, ut infra dicitur.

AD III. dicendum, quod beatitudines sunt actus virtutum, fructus autem sunt delectationes de actibus virtutum. Et ideo nihil prohibet mansuetudinem poni & virtutem, & beatitudinem, & fructum.

ARTICVLVS III.

Vtrum predictae virtutes sint partes temperantie.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod predictae virtutes non sint partes temperantie. Clementia enim est diminutiva poenarum, ut dictum est. Hoc autem philosophus in 5. Ethicor. attribuit episcopie, que pertinet ad iustitiam, ut supra habitum est. Ergo videtur quod clementia non sit pars temperantie.

¶ 2. Præter. Temperantia est circa concupiscentias: mansuetudo autem & clementia non respiciunt concupiscentias, sed magis iram, & vindictam. non ergo debent poni partes temperantie.

¶ In eodem articulo in responsione ad secundum nota duo. Primo, quod licet virtus sit perfectio quaedam naturalis inclinationis, que est secundum rationem, nomina tamen virtutum inveniuntur posita a contrariis ad naturales inclinationes, propterea quia talibus naturalibus inclinationibus communiter abutimur. Et propterea sonant quid vitiosum, ut patet de temperantia, que a temperamento naturalis concupiscentie ad secundum tactum delectabilia dicta est. Et simile quid accidit in proposito. Nam sicut concupiscentia carnalis sonat quid malum, quamvis sit naturalis ita iram malum sonat, quamvis naturalis. Et propterea virtus a defectu ira nomen accipit, non quia virtus contra naturam sit inclinationem, sed propter rationem dictam. Nota secundum differentiam inter clementiam, & veniam, quod clementia non est remissio poene debita, sed est diminuendo reducit ad debitam secundum aequitatem, ut in litera patet ex Seneca. Venia autem est donatio poene debita, ita quod nec iustitia communis, nec aequitas excusatur, quin poena sit debita.

¶ Super Questionis centesima quinquagesima septima Aristotelium tertium.

¶ Nat. 3. eiusdem qd 15 7. dubium ex Marino occurrit in quaest. 3. de mansuetudine, arguente contra authorem in hoc, quod mansuetudo ponitur virtus adiuncta temperantie, tunc primo,

lib. 4. cap. 5. con. 5.

In contrariatione Cati-line in c. eu- ius scitu. us est Celsus oratio, ante medium.

lib. 2. circa sine illius.

Art. 2. sequetur ad 1. arg.

Supra q. 143 cor. & ad 5. Et infra q. 6. 161. 2. 4. cor. Et 2. dif. 44. q. 2. ar. 2. ad 3. Et 3. dif. 32. q. 3. ar. 2. Art. 1. & 2. p. reced. lib. 5. c. 10. q. 120. ar. 1. 2.

¶ Super Questionis centesima quinquagesima septima Aristotelium tertium.

¶ Nat. 3. eiusdem qd 15 7. dubium ex Marino occurrit in quaest. 3. de mansuetudine, arguente contra authorem in hoc, quod mansuetudo ponitur virtus adiuncta temperantie, tunc primo,

lib. 4. cap. 5. con. 5.

primo, quia haec opinio potest reprobari ex multis superius dictis: Tum secundo, quia per eandem rationem sequeretur omnem virtutem esse adiunctam temperantiae, quia omnis virtus habet actum refrigerandi passionem circa aliquam materiam. Liberalitas enim refrenat cupiditatem pecuniae; fortitudo passionem timoris & audaciae; iustitia, refrigerat omnem passionem, ne per eam ad alterius praesumptum iniuriam. Tum tertio, quia ira non est materia secundaria respectu concupiscentiae tactus, sed sunt materiae totaliter disparatae, nec ad se invicem ordinatae. Tum quarto, auctoritate Aristotelis, qui non solum mansuetudinem a temperantia distinxit, sed nec alteri alteri in determinando coniunxit; quod fecisset, si vna eorum esset alteri adiuncta.

¶ 3. ca. 1. circa mediu

¶ lib. 3. ca. 1. circa principium. lib. 3. de inventione in fol. 3. ante finem libri.

Art. 1. & 2.

¶ 3. Praeterea Seneca dicit in 2. de Clementia. Cui voluptati seuitia est, possumus insaniam vocare: hoc autem opponitur clementiae & mansuetudini. Cum ergo insaniam opponatur prudentiae, videtur quod clementia & mansuetudo sint partes prudentiae magis quam temperantiae.

¶ Sed contra est, quod Seneca dicit in 2. de Clementia. Quod clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi. Tullius tamen ponit clementiam partem temperantiae.

¶ Respondendum est, quod partes assignantur virtutibus principalibus, secundum quod imitantur ipsas in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus virtutis, unde & nomen accipit, sicut modus & nomen iustitiae in quadam aequalitate consistit; fortitudinis autem in quadam firmitate; temperantiae autem in quadam refranatione, in quantum scilicet refrenat concupiscentias vehementissimas delectationis tactus. Clementia autem & mansuetudo similiter in quadam refranatione consistunt, quia scilicet clementia est diminutiua poenarum, mansuetudo vero est mitigatiua irae, ut ex dictis patet. Et ideo tam clementia quam mansuetudo adiunguntur temperantiae sicut virtuti principales; & secundum hoc ponuntur partes temperantiae.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in diminutione poenarum sunt consideranda duo, quorum unus actus principalis non in refrenando, sed in firmando consistit iustitiae actus principalis in reddendo alteri suum consistit. Ad tertium dicitur, quod ira est materia secundaria respectu concupiscentiae carnalis, ut videtur: habet rationem refranabilis; quoniam difficilius est moderatio concupiscentiae, in qua est continua pugna & rara victoria, ut superius dictum est. Unde licet ira non subordinetur absolute concupiscentiae carnali, in quantum tamen temperabilis, subordinatur sibi ut minus principalis principali. Et propterea mansuetudo adiungitur temperantiae ut virtus secundaria principali.

¶ Ad quartum dicitur, quod manifeste patet. Aristoteles ordinem non exegit, ut simul cum virtute principali tractaret de adiuncta, quoniam alio processit ordine, primo tractans de virtutibus circa passionem ad conseruationem humanae vitae, scilicet fortitudine, & temperantia; deinde de aliis ad secundaria bona & mala spectantibus, & post de iustitia, quae circa operationes ad alterum est; & demum de prudentia, ut patet in processu librorum Ethicorum.

¶ In responsione ad primum eiusdem tertii articuli, dubium ex Martino occurrit ibidem contra auctorem in hac solutione arguente dicendo, Haec solutio non placet mihi, tum quia non solum de mansuetudine, quae est etiam moderatiua poenarum, & non solum irarum: tum quia clementia non solum facit hominem non vi potestate sua, sed etiam non abuti illa, cum opponatur crudelitati abutenti potestate.

¶ Ad primum horum dicitur, quod mirum est de isto homine

exigente a responsione vnius argumentum de solutione alterius de mansuetudine, quod non mansuetudinis auctor non fecit. quia mansuetudo inter circa iram, & propterea non habet relationem cum epicia, hoc est, sequitur circa

vnus est, quod diminutio poenarum fiat secundum intentionem legislatoris, licet non secundum verba legis; & secundum hoc pertinet ad epiciam. Aliud autem est quaedam moderatio affectus, ut homo non viatur sua potestate in inflictione poenarum & hoc proprie pertinet ad clementiam. Propter quod Seneca dicit, quod clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi. Et hoc quidem moderatio animi prouenit ex quadam dulcedine affectus, quae quis abhorret omnem illud, quod potest alium contristare. Et ideo dicit Seneca, quod clementia est quadam lenitas animi: nam econuerso austeritas animi videtur esse in eo, quoniam venere alios contristare.

¶ Ad 11. dicendum, quod admodum virtuti secundariarum ad principales magis attenditur secundum modum virtutis, qui est quasi quaedam forma eius, quam secundum materiam. Mansuetudo autem & clementia conueniunt cum temperantia in modo, ut dictum est: licet non conueniant in materia.

¶ Ad 111. dicendum, quod insaniam dicitur per corruptionem sanitate. Sicut autem sanitas corporalis corrumpitur per hoc quod corpus recedit a debita complexione humanae speciei, ita etiam insaniam secundum animam accipitur per hoc, quod anima humana recedit a debita dispositione humanae speciei. Quod quidem contingit & secundum rationem, puta cum

docuit investigando subiectum corruptum. Sed primo dicitur per clementiam licet crudelitatem: quoniam lenitas animi ad concupiscentiam inferior clementia est, non est lenitas ad concupiscentiam discurrere, sed est lenitas voluntatis, ut patet in responsione ad tertium. Et hoc in littera insinuat in responsione ad tertium, quod affectus humanus, quem sequitur concupiscentia, est secundum quem homo est naturaliter imperfectus, propter quod stat enim quod talis amicitia imperfecta, propter quod sanis. Insinuat etiam ex actu abiectione, quod potestate: nam vi est actus voluntatis, propter quod ex hoc, quod clementia dicitur de potestate, non est malum diminuendum. Nulla autem potestate motus est directe ad alterius bonum, vel malum proprium bonum consequendum, vel detrahendum ad proprium malum vitandum, sed potestate, licet potestas directae ordinantur, in causis legitimis, in quibus sanis inter virtutes circa passionem, ut videtur in responsione, quod illi sunt propter bonum habendum, non sunt, quod oblat quod superius dicitur, bonum alterius. Nec oblat quod superius dicitur, distinguendo partes temperantiae, concupiscentiam animi est ire, quem refrenat mansuetudo, propter quod animam quod ibi in distinctum reliquit, hoc est, clementiam a mansuetudine detrahendo, propter quod refranans, clementia autem non refrenans

aliquis vltim rationis amittit: & quantum ad vim appetituum, puta, cum aliquis amittit affectum humanum, secundum quod homo est naturaliter omni homini amicus, vt dicitur in 8. Ethico. * Infamia autem quae excludit vltim rationis, opponitur prudentiae. Sed quod aliquis delectetur in poenis hominum, dicitur esse infamia: quia per hoc videtur homo priuatus a fectu humano, quem sequitur clementia.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clementia, & mansuetudo sint potissima virtutes.

In arti. 4. eiusdem quae. 157. in responsione ad tertium, nota auream doctrinam ad discernendum, quia quis virtute vitatur, cum mala proximi tollit rationabiliter. Nam si ex reuerentia ad patres &c. hoc facit, non clementia sed pietas vitatur, estis confanguineis minuit poenam propter communionem sanguinis. Sed si ex animi lenitate ad proximum, non pietate, sed clementia vitatur, & sic ut alius, scilicet misericordia, & mansuetudine, intellige, & eorum oppositis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod clementia & mansuetudo sint potissimae virtutes. Laus enim virtutis consistit praecipue in hoc, quod ordinat hominem ad beatitudinem, quae in Dei cognitione consistit: sed mansuetudo maxime ordinat hominem ad Dei cognitionem. dicitur in lac. 1. In mansuetudine suscipite in situ verbum, & Eccle. 5. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei. & Dionysius dicit in epistola ad Demophilum, Moysen propter multam mansuetudinem Dei apparitione dignum habitum. ergo mansuetudo est potissima virtutum.

¶ 2. Praeterea. Tanto virtus aliqua videtur esse potior, quanto magis accepta a Deo & ab hominibus: sed mansuetudo maxime videtur acceptari a Deo, dicitur in Eccl. 1. quod beneplacitum est Deo fides & mansuetudo. Vnde & specialiter ad suam mansuetudinis imitationem Christus nos inuitat, dicens. Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. & Hilarius dicit quod mansuetudine mentis nostrae habitat Christus in nobis. Est etiam hominibus acceptissima, vnde dicitur in Eccl. 3. Fili, in mansuetudine perfice opera tua, & super hominum gloriam diligenter: propter quod & Proverbia 20. dicitur, quod clementia thronus regis roboratur. ergo mansuetudo & clementia sunt potissimae virtutes.

¶ 3. Praeterea. Augustinus dicit in libro de sermone Domini in monte, quod mitis sunt qui cedunt improbitatibus, & non resistunt in malo, sed vincunt in bono malo: hoc autem videtur pertinere ad misericordiam, vel pietatem, quae videtur esse potissima virtutum, quia super illud prima ad Timotheum. 4. Pietas ad omnia utilis est, dicit glossa Ambrosii. * quod omnis summa religionis christianae in pietate consistit. ergo mansuetudo & clementia sunt maximae virtutes.

SED CONTRA est, quia non ponuntur virtutes principales, sed adiunguntur alteri virtuti quasi principaliori.

RESPOND. Dicendum, quod nihil prohibet aliquas virtutes non esse potissimas simpliciter, nec quo ad omnia, sed fm quid, & in aliquo genere. Non autem est possibile quod clementia & mansuetudo sint potissimae virtutes simpliciter: quia laus earum attenditur in hoc, quod retrahunt a malo, in quantum, sed minuunt iram, vel poenam. Perfectius autem est consequi bonum, quam carere malo. Et ideo virtutes simpliciter ordinant in bonum, sicut fides, spes, caritas, & etiam prudentia, & iustitia, sunt simpliciter maiores virtutes, quam clementia & mansuetudo. Sed secundum quid nihil pro-

hibet clementiam & mansuetudinem habere quandam excellentiam inter virtutes, quae resistunt affectionibus prauis. Nam ira quam mitigat mansuetudo, propter suum impetum maxime impedit animum hominis ne libere iudicet veritatem: & propter hoc mansuetudo maxime facit hominem esse compotem sui. Vnde dicitur in Eccle. 10. Fili, in mansuetudine serua animam tuam. Quamuis concupiscentiae delectationem tactus sint turpiores, & magis continue infestent: propter quod temperantia magis ponitur virtus principalis, vt ex dictis patet. * Clementia vero in hoc quod diminuit poenas, maxime videtur accedere ad charitatem, quae est potissima virtutum, per quam bona operamur ad proximos, & eorum mala impedimus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod mansuetudo praeparat hominem ad Dei cognitionem remouendo impedimentum: & hoc dupliciter. Primo quidem, faciendo hominem compotem sui per diminutionem irae, vt dictum est. * Alio modo, quia ad mansuetudinem pertinet, quod homo non contradicat verbi veritatis, quod plerumque aliqui faciunt ex commotione irae. Et ideo Augustinus dicit in 2. de doctrina christiana, quod mitemere est non contradicere diuinae scripturae siue intellecte, si aliqua vitia nostra percutit, siue non intellecte, quasi nos melius & verius sapere & percipere possemus.

AD II. dicendum, quod mansuetudo, & clementia reddunt hominem Deo, & hominibus acceptum secundum quod concurrunt in eundem effectum cum charitate, quae est maxima virtutum, scilicet in subtrahendo mala proximorum.

AD III. dicendum, quod misericordia, & pietas conueniunt quidem cum mansuetudine & clementia, in quantum concurrunt in eundem effectum, qui est prohibere mala proximorum. Differunt tamen quantum ad motum: nam pietas remouet mala proximorum ex reuerentia quam habet ad aliquem superiorem, puta, Deum, vel parentem. Misericordia vero remouet mala proximorum ex hoc, quod in eis aliquis contristatur in quantum est amicum, cas ad se pertinere, vt supra dictum est. * quod prouenit ex amicitia, quae facit amicos de eisdem gaudere, & tristari. Mansuetudo autem hoc facit, in quantum remouet iram incitantem ad vindictam. Clementia vero hoc facit ex animi lenitate, in quantum iudicatur esse aequum, vt aliquis non amplius puniatur.

QVAESTIO CLVII.

De Ira, in octo articulos diuisa.

PROXIMA considerandum est de vitijs oppositis.

¶ Et primo de iracundia, quae opponitur mansuetudini. Secundo, de crudelitate, quae opponitur clementiae.

CIRCA iracundiam quaruntur octo.

- ¶** Primo, vtrum irasci possit esse aliquando licitum.
- ¶** Secundo, Vtrum ira sit peccatum.
- ¶** Tertio, Vtrum sit peccatum mortale.
- ¶** Quarto, Vtrum sit grauissimum peccatorum.
- ¶** Quinto, De speciebus irae.
- ¶** Sexto, Vtrum ira sit vitium capitale.
- ¶** Septimo, Quae sint filiae eius.
- ¶** Octauo, Vtrum habeat vitium oppositum.

Super Quaestione centesima quinquagesima octaua, articulo primo.

In arti. 1. q. 158. aduerte, quod motus passionis irae non ministrat voluntati & rationi recte in actu consilii, iudicii, praeccepti, aut electionis: quoniam quodlibet horum praecedere naturaliter debet irae motum, & irae turbatio his actibus non conferunt: sed ministrat irae motus actui executionis eius quod electum, praecceptum iudicatum, consultumque est: eo quod inuat ipsam executionem, vt ipse a natura ad hoc ministerium ordinata. Melius, n. fit

Q. 141. arti. 7. ad 2.

In corp. ar.

lib. 2. ca. 71 in princ. co.

Q. 30. arti. 1.